

KRONOS

Witold Gombrowicz (1904, Polonya-Maloszyce – 1969, Fransa-Vence), soylu bir ailenin üyesi olarak doğdu. Varşova'da Hukuk Fakültesi'ni bitirdi; Paris'te felsefe ve ekonomi eğitimi gördü. Çok kısa bir süre hukukla uğraştı, daha sonra tümüyle kendini edebiyat çalışmalarına verdi. İlk eseri *Toyluk Dönemi Anıları'nı* (*Pamiętnik z okresu dojrzewania*) 1933'te yazdı. Daha sonra *Ferdydurke* (1937) yayımlandı.

Gombrowicz, 1939 yılının Ağustos ayında, *Chrobry* adlı transatlantikle, tam yirmi dört yıl yaşayacağı Arjantin'e gitti. Bir süre Buenos Aires'teki Polonya Bankası'nda çalıştı. Ama kendisini edebiyat çalışmalarından ayıran bu iş onun için kâbusla eşdeğerti. Eserleri basılıp başka dillere çevrilmeye başlayınca bankadaki işini bıraktı. Gombrowicz ülkesinden çok uzakta, Arjantin'de uluslararası bir üne kavuşmuştu artık. Üç ciltten oluşan *Günlük* [*Dziennik* (1953-1956), (1957-1961), (1961-1969)] adlı eserinin de büyük bir bölümünü Arjantin'de yazmıştır.

1963'te Avrupa'ya döndü. Önce Batı Berlin'de daha sonra da Fransa'da yaşadı. Bu süre içinde *Günlük*'ün son bölümünü de yazdı. Savaş sonrasında Gombrowicz'in eserleri, edebiyatın sosyalist gerçekçi kostümüne uymadığı gerekçesiyle özellikle Polonya'da sert değerlendirmelere maruz kalmıştı. Oysaki Gombrowicz için en büyük mesele, “insanlararası ilişkileri” oluşturarak bu ilişkileri biçimleyen belirli mekanizmaları görünür kılmaktır: Biçim –varoluş biçimi– yalnızca bizden kaynaklanmaz, aynı zamanda bize dıştan zorla kabul ettirilir. Gombrowicz'in eserlerinin ortak özelliği, yapaylık ve sıradışılık, zaman zaman da yalnızca, kahramanlarının çevreyle anlaşmazlıklarını canlandırdıkları durumların absürtlüğüdür.

Sıradışı kişiliğiyle tanınan Gombrowicz, ölmeden bir yıl önce (1968) Nobel'e aday gösterildiyse de bu ödülü alamadı. Ne var ki 1969'da öldüğü zaman dünyaca tanınmış ve eserleri pek çok dile çevrilmiş bir yazardı.

Kitapları:

Roman: *Ferdydurke* (1937); *Çılgınlar* (Opętani, 1939); *Trans-Atlantik* (*Trans-Atlantyk*, 1953) (*Pornografia*, 1960); *Kozmos* (*Kosmos*, 1965).

Öykü: *Toyluk Dönemi Anıları* [*Bakakai*] (*Pamiętnik z okresu dojrzewania*, 1933; *Bakakai*)

Oyun: *Ivona, Burgonya Prensesi* (*Iwona, księżniczka Burgunda*, 1938); *Nikâh* (*Ślub*, 1953); *Operet* (*Operetka*, 1966)

Neşe Taluy Yüce Ankara'da doğdu. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon Bölümü'nde ve aynı üniversitenin Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı anabilim dalında lisans öğrenimini tamamladı. 1996'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Leh Dili ve Edebiyatı Anabilim dalından doktor, 2005 yılında profesör unvanı aldı. Halen aynı anabilim dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. 2006 yılında Leh edebiyatının yapıtlarını çevirdiği ve bu edebiyatı Türkiye'de ustaca tanıttığı için Polonya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Stefan Meller'den özel bir ödül almış, 2009 yılında, *Testosteron* (A. Saramonowicz) adlı oyunun çevirisiyle, Ankara Sanat Kurumu tarafından, “En İyi Çevirmen Ödülü”ne layık görülmüştür. 2016 yılında Polonya Cumhuriyeti Kültür Bakanlığında “Polonya Kültürüne Hizmet Nişanı” (Odznaka honorowa Zasłużony dla Kultury Polskiej) almıştır. **Başlıca Çevirileri:** *Başlıksız Olabilir*, Wisława Szymborska; *XX. Yüzyıl Polonya Edebiyatı Çeviri Seçkisi*; 21:37, Mariusz Czuba; *Bikini*, Janusz L. Wisniewski; *Koşucular – Aç Gözünü Artık Yaşamıyorsun – Sür Pulluğunu Ölümlerin Kemikleri Üzerinden*, Olga Tokarczuk; *Taş Taş Üstünde*, Wiesław Myśliwski; *Kozmos – Trans-Atlantik – Günlük* (1953-1958) – *Günlük* (1959-1969), Witold Gombrowicz.

Witold Gombrowicz'in
YKY'deki kitapları:

Günlük 1953-1958 (2015)

Günlük 1959-1969 (2017)

Kronos (2020)

WITOLD GOMBROWICZ

Kronos

Günlük

Lehçeden çeviren
Neşe Taluy Yüce

YAPI KREDİ YAYINLARI

Bu kitabın yayımlanmasına verdiği destek için
Instytut Książki ©POLAND Çeviri Programı'na teşekkür ederiz.

Yapı Kredi Yayınları – 5696
Modern Klasikler – 60

Kronos / Witold Gombrowicz
Özgün adı: **Kronos**
Lehçeden çeviren: **Neşe Taluy Yüce**

Kitap editörü: **Fahri Güllüoğlu**
Düzeltili: **Filiz Ozkan**

Kapak tasarımı: **Davut Yücel**
Sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Merve Çakıroğlu**

Baskı: Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi
A Blok Kat: 2 34310 Haramidere / İstanbul
Telefon: (0 212) 412 17 00
Sertifika No: 44452

Çeviriye temel alınan baskı: Wydawnictwo Literackie, Kraków, 2013
Kitabın dipnotlarının çevirisinde Rita Gombrowicz'in hazırladığı
Kronos'un Fransızca baskısı (Éditions Stock, 2016) esas alınmıştır.
Dipnotların çevirisi: **Korkut Erdur**

1. baskı: İstanbul, Kasım 2020
ISBN 978-975-08-4852-0

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2017
Sertifika No: 44719
Copyright © 2013, Rita Gombrowicz

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
facebook.com/yapikrediyayinlari
twitter.com/YKYHaber
instagram.com/yapikrediyayinlari

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İçindekiler

Önsöz: Yangın Anında / Rita Gombrowicz • 7

Kronos

Polonya: Mayıs 1922 - Ağustos 1939 • 21
Arjantin: Ağustos 1939 - Nisan 1963 • 45
Avrupa: Nisan 1963 - Mayıs 1969 • 195

Teşekkür • 255

Fotoğraf Albümü • 257

Yangın Anında

Rita Gombrowicz

Tam olarak hangi ay, hangi gündü hatırlamıyorum ama 1966 yılında *Kronos*'un varlığını öğrendim. Bazen kapısı açıkken yaptığım gibi, Witold'un odasına girmiştım. Masasının başındaydı, bana aşağı yukarı şöyle bir şey dedi: "Bak, mahrem bir günlük yazıyorum, zaman zaman çok özel notlar alıyorum." Yazdıklarını sıradan kâğıtlara yazmadığını fark etmişim, daha çok büyük formatta sarı kartlardı bunlar; elindeki, sanki gevşek sayfalardan oluşmuş açık bir kitaba benziyordu. Witold'un notlar alması bana normal görünmüştü, çünkü o sırada *Kultura* dergisi için "Günlük'ten Parçalar" yazıyordu. Özel bir merak duymamışım. Ne yazdığına karışmazdım, zaten Lehçe okuyup yazmayı da biliyordum.

Kronos'la ikinci karşılaşmam 1968 yılında oldu. Yorgun, hasta, yazarlığının maruz bıraktığı idari işlere batmış olan Gombrowicz, benden yardım rica etmiş ve "işlerinin" içine beni de dahil etmişti. Yayınevlerinden gelen sözleşmeleri nasıl okuyup mektuplara nasıl yanıt vermek gerektiğini öğretiyordu. Yazışmaları ve el yazmalarını içeren dosyaları gösterdi. Bunlardan birini işaret etti ve dedi ki "Yangın anında, *Kronos*'u ve sözleşmeleri aldığın gibi, kaçabilirdiğin kadar hızlı kaç!" *Kronos* adını verdiği mahrem günlüğüydü bu. Gombrowicz'in 1969 Temmuz'ndaki ölümü esnasında, tek mirasçısı olarak kalakaldığım sırada, elimde bir tek vasiyet vardı: Bütün arşiv içerisinde, ateşten sadece bu el yazmalarını kurtarmak. *Kronos*'un onun için ne kadar değerli olduğunu anlamışım. Gizemli bir güç beni etkilemişçesine onu yaşamımın merkezine yerleştirdim. Yıllarımı bu kişisel notları açıklamamı sağlayacak tanıklıkları biriktirmek ve belgeleri toplamakla geçirdim.

1970'in başında, Witold'un ölümünden altı ay sonra, bu zor dönemde Polonya'da halledilmesi gereken bütün meselelerde bana akıl veren, en yakın arkadaşlarımız Maria ve Bohdan Paczowski'lere

komşu olarak İtalya'ya yerleştim. Arabayla, *Kronos* da dahil olmak üzere, bütün arşivi yanımda getirmiştim. Hepsi iki bavula sığmıştı. Maria ile birlikte işe giriştik. Dosyaların içeriklerine bakıyorduk, Maria bana en önemli olanları açıklıyordu. İşte böylece üzerinde Witold'un el yazısı ve büyük harflerle KRONOS yazılı, somon renkli kâğıt bir dosyada bulunan notları ilk kez açmış olduk. Banco Polaco'nun antetli kâğıtlarına, onun güzel el yazısıyla yazdığı sayfalar vardı burada. Büyük sarı kâğıtları tek tek açtım. Yaşamının yıldan yıla nasıl akıp gittiğine baktım. Bu çok etkileyiciydi: Bir bilmece, bir hazine misali.

Bir süre sonra arka arkaya, düzenli bir biçimde yazılmış bu sayfaları Maria ile birlikte Fransızcaya çevirmeye başladık. El yazısının aynı büyüklükte –23x24 cm– bir nüshasını çıkardım. Özgün metni evimin yakınındaki bir bankanın kasasına koydum. Çalışmamız sırasında Maria, eline sırayla sayfaları alıyor ve sıklıkla, Lehçe dilbilgisi yapısını korumak suretiyle, sözcük sözcük çevirerek bana dikte ettiriyordu. O zamanlarda Maria, Fransızca'yı henüz mükemmel bir biçimde bilmiyordu, ancak Witold'un yazısını okumakta olağanüstü bir içgüdüye sahipti. Deşifre edemediğimiz sözcükleri kırmızı renkli kalemle, dikkatle işaretlerdi. Fransızca müsvedde notlar alıyordum. Sonra her şeyi daktiloda temize çekiyordum. *Kronos*'ta bazı soyadları kısaltılmış biçimde yazılmıştı. Soyadlarının deşifresini parantez içinde yazıyor, açıklamalar ekliyordum.

Okunan metnin ilk Fransızca versiyonunu 1972'de bitirdik. Daha sonra Gustaw Kotkowski, Alejandra Rússovich ve Wojciech Karpiński'den gelen bilgilerle bu metni tamamladım. Yıllar boyu kendi buluşlarımla da notları tamamladım. Düzeltmeleri metne başarılı bir biçimde yerleştirdim ve yeniden, küçük portatif Olivetti daktilomla temize çektim.

Bana göre, Gombrowicz, *Kronos*'u 1952 sonu ile 1953 başı arasında yazmaya başlamıştı. O tarihten itibaren, Gombrowicz, doğumuna, hatta ana rahmine düşüşüne kadar geçmişini biçimliyordu. Tüm koşullarıyla özel bir günlük yazma fikrinin doğduğu anı bulmak için Polonyalı yayıncısı Jerzy Giedroyć'la yaptığı mektuplaşmaları ve tabii ki *Kronos*'un kendisini inceledim.

1952 Nisanı'nda, Salsipuedes'teki tatil sırasında, Gombrowicz André Gide'in *Günlük*'ünü okur. Buenos Aires'e döndüğünde bu-

rada geçirdiği zamana ilişkin kendi günlüğünü yazar; günlüğün ilk bölümü birkaç ay sonra *Kultura*'da yayımlanır. 6 Ağustos 1952'de Witold, Giedroyć'a kendi günlüğüne nasıl yaklaşması gerektiğini enine boyuna düşündüğünü açıklayan bir mektup yazar: "Bir çeşit günlük yazıyorum (...) kamuya açık özel günlüğün olanaklarını keşfetmemi sağlıyor." Giedroyć ona, 11 Ağustos'ta, yazdığı metni okumayı beklemeden bir yanıt yazar: "*Günlük* yazma fikri çok iyi. Hem sizin için de ideal bir biçim olur." Yayıncısı onu yüreklendirir, coşkusunu perçinler. Witold şöyle bir çözüm bulur: Her şeyi bir göçmen dergisine yazamayacağı için, o da eşzamanlı başka bir –mahrem– günlük yazacaktı. *Günlük*'ün, 1957'de Paris'te Edebiyat Enstitüsü (Instytut Literacki) yayınlarından çıkan ilk baskısındaki önsözünde de bu durumu dile getirir. *Kronos*'un *Kultura*'nın aylık ritmiyle düşünülüp yazılmış olması şaşırtıcı. Bu, *Günlük*'ün gizli ve özel bir tamamlayıcısı. Sanırım, ikisi birlikte, eşzamanlı olarak değişik düzlemlerde yazıldılar.

1952 Ekimi'nde Gombrowicz *Kronos*'ta şöyle bir not yazıyor: "Nowiński bankada yazmamı yasakladı." O sıralarda *Trans-Atlantik* bitmişti. Yine bu dönemde hiçbir eser ortaya çıkmadı. Bu durumda, Gombrowicz, banka kâğıtlarına, eğer *Günlük*'ü ya da –büyük bir olasılıkla– *Kronos*'u yazmadıysa, ne yazmış olabilir? Başka kanıtlar da bu tarihi destekliyor. Birincisi, Gombrowicz sol üst köşeye, 1939 tarihinin altına 1953 tarihini atmış. Bu durum da bu sayfayı 1953'te yazdığının veya tekrar okuduğunun bir kanıtı. Yaşamının kırk sekiz yılını yeniden yaratmak için zaman ve büyük bir bellek çabası gerekirdi. Hiç kuşkusuz, pek çok aya ihtiyacı vardı. İkincisi, Gombrowicz, ilk kez 1953 yılında, bir yıla ilişkin notlara pek çok sayfa adanmış, sanki onları günden güne yazmış gibi. O tarihten itibaren 1962'nin sonuna kadar, on yıl boyunca her yıla iki sayfa ayırmış. Bir tek 1953 üç sayfa tutuyor ama bu olağanüstü bir yıl: Gombrowicz, aynı yılda Banco Polaco'dan ayrıldı ve Perón iktidardan düştü. Tek sayfa olarak yazılmış olan 1952 yılına bakınca, birkaç boş yer buluyoruz. Zamanda geri gittikçe, metin daha kısalıyor. Belki de Gombrowicz *Kronos*'u 1952 sonunda yazmaya başladı, çünkü eğer notları 1954'te veya 1953 sonunda yazmaya başlamış olsaydı gönderilen mektupların tarihlerini veya Nowiński ile o dönemde yaşadığı sorunları nasıl böylesine eksiksiz biçimde hatırlayacaktı?

Eğer 1955'te yazmaya başlasaydı, 1953 veya 1954'te olan pek çok olayı, iki sayfada, belleğinde hiçbir boşluğa yer bırakmadan yazıp bitirebilir miydi? İşte bunun için, *Kronos*'un 1952 sonuyla 1953 başında yazılmaya başlandığını tahmin ediyorum.

Maria'dan ve benden sonra *Kronos*'u ilk kez Gombrowicz'in kuzeni Gustaw Kotkowski okudu. 1971'de Milano'ya yaptığı ziyaretlerin biri sırasında oldu bu. Gustaw, çocukluğundan beri Witold'a çok bağlıydı ve öyle de kaldı. Ona yakın olan az sayıda insandan biriydi, yaşamının son günlerine kadar Vence'ta onu düzenli bir biçimde ziyaret etmişti. 1978 yılında ölene dek yaşayacağı Arjantin'e, 1941 yılında Gombrowicz'e katılmak için gelmişti. Savaş sırasında bulunduğu New York'ta, çok iyi bir aristokrat çevrede yaşayan Gustaw'ı Arjantin'e Witold getirmişti. Gustaw bir nevi onun alter egosuydu, kuzeninin sırlarını bilirdi ama tıpkı onun gibi ketumdu. Arjantin ve Polonya yıllarını içeren notları okurken sağladığı yardımlar için Gustaw'a çok saygı duyuyordum. 1973'ün Nisan ayında yaptığım ilk Arjantin ziyaretim sırasında da bana eşlik etmişti; ayrıca Gombrowicz hakkındaki kitabı hazırladığım sırada paha biçilmez bir destekti. Witold'un geçmişine yaptığımız yolculukta rehberdi; bulunması gereken insanları, özellikle Arjantin yıllarının en önemli şifre çözücüsü olan Alejander Rússovich'le beni o tanıştırdı.

Fransa'da 1984 ve 1988'de basılan, daha sonra da Polonya'da yayımlanan *Gombrowicz Arjantin'de* ve *Gombrowicz Avrupa'da* (*Gombrowicz w Argentynie* ve *Gombrowicz w Europie*) adlı iki kitabım *Kronos*'a dayanır. Gombrowicz hakkında yazan insanların izinden giderek, okurlarına, özellikle de komünist dönem sırasında özgürce seyahat edemeyen Polonyalılara, Witold'un, *Kronos*'un içeriği olan yaşamı hakkında azami bilgi vermek istiyordum. Özellikle de *Günlük* sayesinde okur tarafından gizli saklı okunan Arjantin'deki yılları hakkında. Aile dostu Cristian Leprette'den (bir başka gizemli kişi) *Kronos*'un, iki kitaba da yerleştirdiğim bölümleri fotoğraflamasını rica ettim. Bu biçimde okura Gombrowicz'in özel notları bulunduğu işaretini vermek istedim. Kendisi de iki kez *Günlük*'te benzeri biçimde davranmıştı. 1958 yılı başında "Takvime karşı artan duyarlılığım: Tarihler. Yıldönümleri. Dönemler" diye yazmıştı. Ama asıl 1963 yılında

Paris-Berlin Günlüğü'nün başlangıcında adını anmadan düpedüz *Kronos* hakkında yazar: “Kamaramdaki valizlerin birinde dolu bir dosya var, bu dosya, aydan aya yaşamımdaki olayları kronolojik biçimde belgeleyen sarı sayfalarla dolu – örneğin bakalım, tam olarak 1953 yılının Nisan ayında neler yapmışım?” Cinsel yaşamındaki ayrıntıları atlayarak, kelimesi kelimesine *Kronos*'u alıntılar.

O sıralar Gombrowicz tarafından 1957'de Lehçe yazılmış bir başka metin bulunduğunu bilmiyordum. Bu metnin varlığını çok geç, ancak komünizmin çöküşünden sonra öğrenmiştim. *Günlük 1953-1956*'nın daha sonra bütün Polonya'daki Edebiyat Yayınevi (Wydawnictwo Literackie) baskılarında yer alan ilk basımındaki (Paris Edebiyat Enstitüsü; Instytut Literacki) Önsöz'den söz ediyorum. Bunun, Gombrowicz'in Vence'ta elinde olan Fransızca baskısında (ve diğer çift dilli baskılarda) neden es geçildiğini bilmiyorum. Esas metnin önünde olan aşağı yukarı on satır. Bu satırlardan şunu okumak mümkün: “Hâlâ sakladığım bir el yazması var –çok daha özel– bazı şeyleri de yayınlamamayı yeğliyorum. Sorunlarla karşılaşmak istemiyorum. Belki... Daha sonra”. *Günlük*'ün daha ilk basımında *Kronos*'tan haber vermek, aynı zamanda da onu yayınlamamak onun kararı, kim bilir, belki de yabancı okurun gözünde anlaşılmaz olmak içindir. Yayınlamak istemediği bir metinden neden söz edilir ki? Elbette ki komünizm sırasında Gombrowicz mahrem bir günlük yayımlatamazdı ama bence *Kronos*'un varlığından söz etmesi, her şeyden önce, bu “çok özel yazıların” *Günlük*'ün, tam olarak tamamlanınca belki bir gün okunacak, gizli bir bölümü olduğunu düşünmesinden ileri geliyor. “Belki... Daha sonra.” Peki, ne zaman?

Tarih bize yardım elini uzatmıştı. 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı yıkıldı. Bu, Gombrowicz gibi yasaklı yayınları olanlar için ender yaşanan bir andı. Polonya özgür bir ülke olmuştu, sonuç olarak, Polonya edebiyatının neredeyse kırk yıldır devam etmesini ve on-suz *Günlük*'ün olmayacağı *Kultura* dergisinin rolünü üstlenmişti. Gombrowicz'in yayın planını uygulamak gerekiyordu. Tam *Günlük*, yayımlanmamış metinler, mektuplaşmalar, eleştirel düzeltmeye başlamak. Bu geniş kapsamlı projeyi Edebiyat Yayınevi (Wydawnictwo Literackie) ele almıştı. Belirlenmiş bir düzene göre hareket

etmek gerekiyordu, çünkü Polonya baskıları bütün dünya çevirileri için örnek teşkil ediyordu.

Gombrowicz'in eserlerinin 1989'daki durumu bir dengeden uzaktı. Söylediği gibi hâlâ “az pişmiş bir biftekti”. Tanınıyordu ama her şeyden önce bir oyun yazarı olarak. Oyunları Batı Avrupa'nın en büyük tiyatrolarında gösteriliyordu; aynı zamanda Almanya, Hollanda ve Fransa hariç, ülkelerin büyük çoğunluğunda eserlerinin yalnızca bir kısmı popülerlik kazanmıştı; en az tanınan ve basılmaktan en çok kaçınılan da *Günlük*'tü. Birleşik Devletler'de birkaç eseri yayımlanmıştı, çoğunlukla da Fransızcadan çeviriydi bunlar. Fazla okuru yoktu. Gombrowicz'in yasaklı olduğu Doğu Avrupa ülkeleri, güçbela komünizmden çıkmışlardı, bunun için de, başlıca potansiyel okur kitlesi oralarda saklıydı. Onun eserlerinden sorumlu kişi olarak *Günlük* kendisi için layık olan yere gelmeden –en azından en önemli dillerde çıkmadan– *Kronos*'un yayımlanmasına izin veremezdim. *Günlük*'ü, *Kronos* olmadan da okumak mümkündür ama tersi olamaz. Gombrowicz'in iyi kabul gördüğü, hatta ilk kez ün kazandığı Fransa'da bile *Günlük* bölümler halinde, beş ciltte, üç farklı yayıncı tarafından bölüm bölüm yayımlanmıştı. Bu durumda eserin birliği ve büyüklük ölçüsü nasıl keşfedilirdi? *Günlük*'ün bir Polonyalı göçmenin günlüğü olduğuna dair tipik önyargıyla nasıl savaşılmalıydı? Sonunda *Günlük* zafer kazandı, ancak bu hayli yavaş oldu. Aceleyle gerek yoktu ama Gombrowicz'in yapıtının uluslararası vaziyetini görmek gerekiyordu.

1957 Polonya basımındaki “Önsöz”de “Belki... Daha sonra” sözlerini 2000 yılından sonra, rastlantısal olarak keşfetmiştim. Witold'un ölümü sırasında çok gereksindiğim kesin bir işaret değildi ama yine de bana güç vermişti. Tarihsel şartlara bakmaksızın, bu tür belgelerin yayımlanmasında genel olarak yapılan uygulamalarında yaygın olan telif hakkının son tarihini aşmadan kendime zaman tanıdım: Yani yazarın ölümünün ellinci yılı olan 2019 Temmuz. Ancak 1996'da Avrupa'da edebi mirasın telif hakkı yetmiş yıla uzatılınca, *Kronos*'un olabildiğince çabuk basılması gerektiğini düşündüm. Gombrowicz'in yüzüncü doğum yılına rastgelen 2003 yılında *Kronos*'un el yazmalarından ayrılma-ya karar verdim. İlk niyetim, içlerinde Czesław Miłosz da olmak üzere, pek çok Polonyalı'nın arşivlerinin yanı sıra, 1989'dan beri

Gombrowicz'in arşivinin de bulunduğu ABD Yale Üniversitesi Beinecke Kütüphanesi'ne emanet etmekte. Yazmaları politik girdaptan korumak için Beinecke Kütüphanesi'ni seçmişim. Bu işi yürütmek için dostum ve Gombrowicz'ten bana kalan akıl hocam Wojciech Karpiński'den ricada bulundum. *Kronos*'u Beinecke'ye vermekten bağımsız olarak, dünyanın her yerinde yayınevlerine verebilirdim. İstedğim bir anda da Polonya'da bastırabilirdim.

2004'ün Mart ayında Gombrowicz'in yüzüncü doğum yılı mü-nasebetiyle, Edebiyat Yayınevi ve Jagiellon Üniversitesi tarafından düzenlenen kutlamalar için Kraków'a gittim. Kendisi için arzuladığı tarzda toplantılar yapıldı: Eğlenceli, fantastik, ciddi, aynı zamanda da havai. Tam da o sırada Polonya üzerinde Avrupa'dan gelen rüzgârlar esiyordu. Ona sıcak bir saygıyla yaklaşan Polonya gençliği, yalnızca özgür değil, aynı zamanda Avrupalı da olan yeni bir Polonyalı kuşak yaratmıştı. Bu el yazmalarının yerinin, tıpkı Chopin'in yüreği gibi, Polonya olduğunu düşündüm. Burası onun ülkesi, her şeyden önce de eserlerini yarattığı kendi diliydi.

Yüzüncü doğum yıldönümü Polonya'da Gombrowicz'in eserleriyle canlandı, yeni düzeltmelerle *Günlük*'ün tamamı ve iki cilt halinde mektuplar basıldı. El yazısı metinler üzerinde esas inceleme çalışmaları başlatıldı. Yurtdışında, Çin, Kore gibi tanınmadığı ülkelerde de çevrilmeye başlandı. İspanyol, Amerikalı ve Norveçli yayıncılar *Günlük*'ü tek bir ciltte yayımladılar. Politik veya başka nedenlerle *Kronos*'un iç edilmesine veya biçiminin bozulmasına karşı korumak benim takıntım olmuştu. Her şeyden önce bunun, Gombrowicz'e, yaratıcılığı içinde doğal ve sakin bir yer bulmak için hizmet etmesini istiyordum. Gereksiz skandallar olmadan hem de. Doğru zamanı bekliyordum. İnternet ve küreselleşme, algının hızlıca değişmesini sağladı. Bu beklenen zamanın artık geldiğini düşündüm. *Kronos*'u tanımak, *Trans-Atlantik* ve *Günlük*'ün yayımlama çalışmaları sırasında da gerekli olacaktı. Bu hazırlığa dahil olmam lazımdı, dahası kendi çalışmalarımı da sonuca hizmet etmek istiyordum.

Bu sırada, yazmaların, Polonya'ya ya da Bienecke Kütüphanesi'ne gitmesinden bağımsız olarak şu sorular ortaya çıkıyordu: Acaba şimdi tüm metin benim danışmanlığımda yayınlanmalı mıydı, yoksa Vence'taki özel hayatımızı ilgilendiren son yıllarımızın ortaya

dökülmesi için benim ölmüş olmam mı beklenmeliydi? Bir tarih vermeli miydim? Çok özel bölümleri, boş bırakıldığını belirterek atlamalı mıydim? Kararsız kalmıştım ama bu çıkış komünist döneme özgü karanlık sansür yıllarını hatırlatıyordu bana. Bu çözümlerden birini seçseydim (buna hakkım vardı) Gombrowicz'in yaşamı anlatılmadan kalacaktı. *Kronos*, benim için o kadar çıplaktı ki, bunun toplumsallaştırılmasına razı olmak istemiyordum. Çalışma nesnesi olmak da istemiyordum. Hayatımızı sadece olaylara ve ruh hallerine indirgemeyi de kötü algıyordum. Eğlencelerimiz, maceralarımız nereye kaybolmuştu? Onun şair bakışı neredeydi? Onları doğru bir ışık altında gösterecek pek çok tanığın var olduğunu da biliyordum. Kendi doğrularımı da betimleyebilirdim. Onun çalışmalarının merkezinde bulunduğumu da anlamıştım. İster istemez yazarın yaşamının ve edebiyat tarihinin bir parçası olmuştum. Yaşamım sırasında veya daha sonra olmasından bağımsız olarak onun sözlerinin bir taş a kazınmış gibi kalacağını da anlamıştım. Öyleyse şimdi olabildiğince açıklamak en iyisiydi. Dostlara danıştım, bir mesafe almaya çalıştım. Okurları düşündüm. Kendi kendimle savaştıktan sonra, her şeyi yayımlamaya karar verdim.

Kronos varoluşunun çerçevesi için inatçı bir arayıştır. Gombrowicz, geçmişini keşfetmek için, yapabildiği kadar belleğine uzanmıştı. *Günlük*'ü yazma sırasında yardımcı olması için kendi hakkında bilgi arıyordu. Kendisine böyle davranması beni çok etkilemişti. Tıpkı yaşamda olduğu gibi: Mesafe ve tarafsızlıkla. Orada, kendini gerçeklerle, yalnızca gerçeklerle sınırlamak için olan arzusunu ve disiplinini bulmuştum. Hiç süslemeden sadece gerçeğe yakın olmak istemişti. Kendini disipline etti, kontrol altına aldı. Ne kendisi ne de başkası hakkında yalan söyledi. Dürüsttü. Geçmiş aynen bana anlattığı ve onun hakkında kitap hazırlarken bulduklarım gibiydi.

Ancak *Kronos* Gombrowicz'in hayatında bazı kişilerin oynadığı rol hakkında tam olarak fikir vermeyen ve sadece kişisel referans noktalarından oluşan bir derleme olarak kabul edilmelidir. *Kronos*, eserlerinde varoluş derecesinde önemli olan cinselliğinin muğlaklığını da ortadan kaldırmıştı. Çocukluğundaki çiftçilerin "yakın koruması", gençliğinin "servis merdiveninde" aynı zamanda "çıplak ayaklı" anonim gençlikle ortak paydada buluşan biseksüelliğini

daha iyi anlamaya izin verir. Erotik olmayan bir felsefeye inanmadığını yazabildiği de bu biçimde anlaşılır. Gençliğe eğilimi, Ferdurke adamı üzerindeki düşünce biçiminin çıkış noktası olmuştur. Savaş yıllarında aşırı yoksulluk çeken Witold, bana Eyüp'ü hatırlatır. Gombrowicz'in gücü, hem tutkularında hem de zaaflarında olmak üzere, onun tüm insanlığında ortaya çıkmıştır.

Paris, 31 Ocak 2013